

Gecekondu Bahçelerinde Kullanılan Bitkisel Materyal ve Tercihleri Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Erzurum Kenti Dağ (Gaziler) Mahallesi Örneği

Serkan ÖZER¹ Neslihan KULÖZÜ² Metin DEMİR¹

¹ Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fak. Peyzaj Mimarlığı Böl. Erzurum

² Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fak. Şehir ve Bölge Planlama Böl. Erzurum
e-posta: sozer@atauni.edu.tr

Geliş Tarihi/Received:10.03.2014 Kabul Tarihi/Accepted:26.05.2014

Özet: Günümüz kentlerinin içinde bulunduğu hızlı kentleşme sürecinin ortaya çıkardığı sonuçlardan birisi gecekondulaşmadır. Türkiye kentlerinde 1950’li yıllardan itibaren yaşanan hızlı kentleşme sürecinde zaman zaman problem olarak tanımlanan gecekondu bölgeleri gelişmiştir. Erzurum kenti ülkemizde gecekondu bölgelerinin yaygın olarak görüldüğü kentlerden birisidir. Kentin ilk gecekondu bölgesi olan Dağ (Gaziler) Mahallesi, bahçelerin oluşturduğu yeşil dokusu ile kentin diğer gecekondu bölgelerinden ayrılmaktadır. Dağ mahallesi yalnızca diğer gecekondu bölgeleri arasında değil, tüm kentsel yerleşim alanları içinde yeşil dokusu ile öne çıkmaktadır. Çoğu zaman sağlıklı kentsel alanlar olarak tanımlanan bir gecekondu bölgesinin kent içinde yeşil dokusu ile dikkat çekmesi ise bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Buradan hareketle araştırmanın amacı, Erzurum kenti Dağ Mahallesi örneğinde bu alanda yaşayan konut sahiplerinin bahçelerinde yetiştirmeyi tercih ettikleri bitki türleri ile bitki türü tercihlerini etkileyen faktörlerin saptanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda çalışma kapsamında Erzurum kenti Dağ Mahallesiindeki gecekondu bahçelerinde kullanılan bitki türleri ayrıntılı olarak yerinde incelenmiş ve konut sahipleri ile görüşülerek anket uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda, Dağ Mahallesi göç eden ve kendi bahçesini profesyonel yardım almadan düzenleyen konut sahiplerinin meyve ağaçlarını ve çalıları süs bitkilerinden daha fazla tercih ettikleri; görüşmecilerin büyük bir bölümünün bitkileri göç ettikleri yörelerden getirdikleri ve bitki seçiminde önemli ölçüde komşularının bahçelerinden etkilendikleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erzurum, gecekondu, bahçe, bitkisel materyal.

Determination of Plant Material and Preferences in Squatter Gardens: In The Case of Dağ (Gaziler) District in Erzurum

Abstract: Squatting is one of the results of rapid urbanization process that has been seen in our contemporary cities. In Turkish cities, in the rapid urbanization process squatter settlements that are quite often defined as problem areas, have emerged since 1950s. Erzurum is one of the cities in which squatter settlements have been seen largely. However, among the squatter settlements of Erzurum, ‘Dağ (Gaziler) District’, which is also the first squatter settlement of the city, show differences in terms of its green pattern which consists of the squatter gardens. *Dağ district* is not only differs from other squatter areas, but it also draw attention among all settlement areas in the city. While often described as unhealthy urban areas, Dağ district draw attention with its green pattern and that is created the starting point of the present research. From here, the aim of present study is determination of the plant species that are preferred by the people living in that area and the factors affecting the choices of plant species. For this purpose, within the context of present study the plant species were investigated on site and, interviews and questionnaires were conducted with the homeowners in the Dağ District. At the end, the present research revealed that homeowners, who designed their gardens without professional help, preferred fruit trees and shrubs more than ornamental plants; most of the homeowners brought plants from the regions they migrated; and homeowners are mostly affected by gardens of their neighbors’ in the selection of plants species in the case of Dağ District.

Key words: Erzurum, shanty, garden, plant material.

1. GİRİŞ

Çağımızın egemen yerleşim birimi olan kentler, insanlık tarihi boyunca insanlar arası ilişkilerin fiziksel mekâna yansımaları sonucu gelişim göstermiş (Demircan, 2010), toplumbilim-

ciler kentlerin ortaya çıkışını uygarlıkların doğuşu olarak değerlendirmişlerdir. Sanayi devriminin ardından dünya hızlı bir kentleşme sürecine girmiş, bunun sonucunda gelişmiş veya gelişmekte olan bütün ülkeler kentleşme ve kentleşmenin etkileriyle karşı karşıya kalmışlardır (Keleş, 2013). Yaşanan hızlı kentleşmenin paralelinde gelişen kentsel yaşamın yarattığı stres kişilerin rekreasyon ihtiyaçlarını artırmakta, bunun sonucunda kentlerde yaşayanlar rahatlayabilecekleri, ruhsal ve bedensel açıdan yenilenebilecekleri mekanlara ihtiyaç duymaktadır. Kentlerde yaşayan bireylerin rekreasyon ihtiyaçlarını karşılayan kentsel yeşil alanların en önemlilerini park ve bahçeler oluşturmaktadır.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde konut bahçelerinin gerek çevre kalitesine yaptığı katkı, gerekse de bireylerin boş zamanlarını değerlendirdiği mekânlardan biri olması açısından önemi açıkça görülmektedir. Her ne kadar günümüzde giderek yok olmaya başlamış olsa da konutlar tarih boyunca bahçeleriyle birlikte şekillenmiştir ve konut bahçeleri gerek kullanıcılarına, gerekse de kentsel yeşil alana yaptığı katkı ile konut dışı kullanıcılara göz ardı edilemeyecek faydalar sağlamaktadır (Avcı, 2005).

Şahin'e (2000) göre dış mekânları düzenlenmemiş konut yerleşmeleri insancıl bir çevre oluşumunu engelleyerek, sosyal yaşantıyı olumsuz etkilemekte ve içe dönük yaşam şeklinin yaygınlaşmasında etken olmaktadır. Bu nedenle özellikle günümüzün hızlı kentleşme baskısı altında olan yerleşim alanlarında konutların bahçeleri ile bütün olarak ele alınması ve doğal ve yapay peyzaj elemanları kullanılarak insanların gereksinimlerini karşılamaya en uygun şekilde tasarlanması gerekmektedir. Bunun için ise Öztürk'ün (2005)'de vurguladığı gibi geleneksel yerleşim alanlarındaki konut çevrelerini oluşturan mekânsal bileşen ve öğelerinin incelenmesi yapılacak bahçe düzenlemeleri için yol gösterici olacaktır.

Konutların çevresindeki yeşil alanlar olan bahçeler, çevre kalitesi yanında insanların boş zamanlarını değerlendirdiği mekânlar olmaları açısından da önem taşımaktadır. Ancak yeşil alanlarda kullanılacak bitkisel materyalin seçiminde ekolojik koşullar temel belirleyici faktör olarak büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle kentli bireylerin farklı gereksinimlerini karşılayabilen konut bahçelerinde bitkisel tasarımın bölgenin iklim koşullarına göre oluşturulması gerekmektedir. Ancak, Var ve Acar (1995)'a göre bitki türü seçiminde yörenin ekolojik koşulları ile birlikte toplumun sosyo-ekonomik yapısı da etken olmaktadır. Benzer bir şekilde Atik vd. (2012) profesyonel destek alınmadan yapılan bahçe düzenlemelerinde ve bitki materyali seçiminde konut sahiplerinin demografik özellikleri de etkili olduğunu vurgulamaktadır. Atik vd. (2012)'nin Malatya örneğinde sürdürdükleri araştırmaları sonucunda cinsiyet, medeni durum, yaş, meslek ve eğitim düzeyinin insanların bahçelerinde kullandıkları ya da kullanacakları bitki tercihleri üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise Erzurum kenti örneğinde, kent merkezindeki Dağ (Gaziler) Mahallesinde müstakil konut sahiplerinin bahçelerinde hangi bitki türlerini kullanmayı tercih ettikleri, nelerden etkilendikleri, yetiştirdikleri bitkileri nerelerden aldıkları ve bitki tercihlerini etkileyen diğer faktörlerin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda örnek alan belirleme aşamasında bahçelerini kendi kişisel tercihleri ile düzenleyen bireylerin yaşadığı müstakil konutların yer aldığı mahallelere odaklanılmıştır. Erzurum'da ki konut alanları değerlendirildiğinde bu özellikleri sağlayan yerleşim alanlarının gecekondu bölgeleri olduğu görülmüştür. Ülkemizin diğer pek çok şehrinde yaşandığı gibi, Erzurum kentinde de kırsal alandan kentsel alana göç sonucunda kentin çeperinde düşük gelir seviyesine sahip nüfusun ikamet ettiği gecekondu bölgeleri oluşmuştur. Bütün yerleşim alanlarında olduğu gibi gecekondu bölgelerinde de kentsel yeşil alanlarla birlikte konut bahçelerinin de varlığı kent içinde kişi başına düşen yeşil alan miktarını olumlu yönde etkilemektedir.

Bu doğrultuda araştırma kapsamında örnek alan olarak seçilen Dağ mahallesi Türk kentlerinde 1950'li yılların ardından sıklıkla rastlanır hale gelen gecekondu bölgelerinin Erzurum'daki örneklerinden biridir. Ancak Dağ mahallesi kentin Demircan (2010) tarafından tanımlanan diğer gecekondu mahalleleri olan Gezköy, 200 Evler, Telsizler, Harput, 3 Kümeevler, Malmeydanı, Vaniefendi, Kazımyurdalan ve İmar-İskan Evlerinden farklılık göstermektedir. Erzurum kentinin ilk gecekondu bölgesi olan Dağ Mahallesi, bahçelerinin oluşturduğu yeşil dokusu ile kentin diğer gecekondu bölgelerinden ayrılmakta, hatta Erzurum kentinin diğer yerleşim alanları içerisinde de bu anlamda öne çıkmaktadır.

Eymirli (1994) yaptığı çalışmada Erzurum kentinin kişi başına düşen yeşil alanın 1.15 m² olduğunu tespit etmiştir. 1994 yılına ait bu veri, Güçlü'nün (1988) altını çizdiği gibi 1965 yılında kişi başına düşen 0.9 m², 1982'de 0.7 m² ve 1988'de 0.6 m² olan yeşil alan miktarları ile kıyaslandığında, 1994 yılına gelindiğinde kişi başına düşen yeşil alan miktarında niceliksel bir artış olduğu göstermektedir. Ancak 02.09.1999 tarihli "3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" ile de kişi başına düşmesi gereken aktif yeşil alan miktarı, büyükşehir belediyeleri haricinde, belediye ve mücavir alan sınırları içerisinde 10 m², bu sınırların dışında 14 m² düzeyine yükseltilmiştir. Kentteki kişi başına düşen yeşil alan miktarında 2000'li yıllarda da önemli bir değişme olmamıştır. Kentteki kişi başına düşen yeşil alan miktarı 2011 yılı verilerine göre 0.76 m²'dir (Yıldız vd. 2011). Standartlardan çok uzakta olan bu veri kentin yeşil alanlar yönünden yetersizliğini önemli ölçüde ortaya koymaktadır.

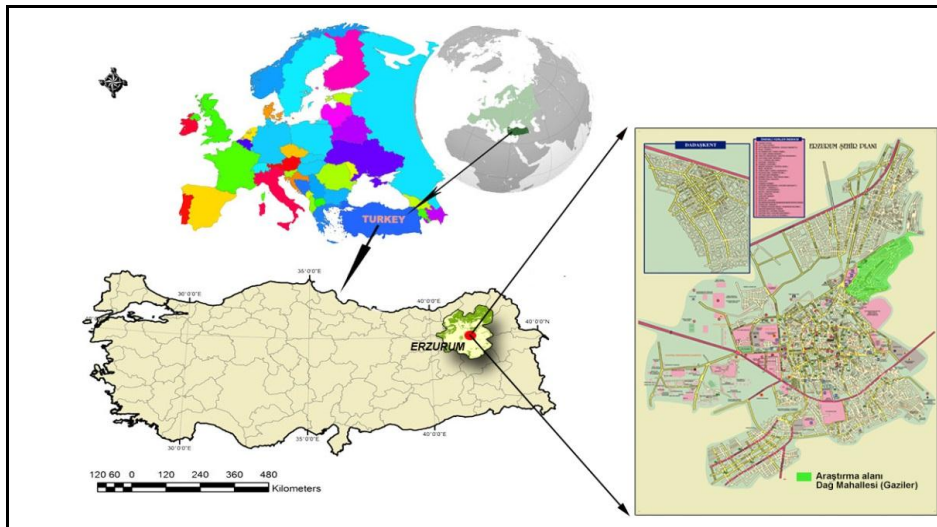
Erzurum kenti gibi kişi başına düşen yeşil alan miktarının standartların çok altında olduğu bir kentte, konut bahçelerindeki bitki varlığı ile kentin yeşil dokusuna katkı sağlıyor olması Dağ Mahallesi için çalışma için örnek alan olarak seçilmesinin nedenleri arasında yer almıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırma kapsamında, Erzurum kenti Dağ Mahallesinde yaşayan konut sahiplerinin göç ettikleri yöre, bahçelerinde bulunan bitki türleri, bu bitkileri temin etme şekilleri ve bu bitkileri tercih etme nedenleri araştırılmıştır. Çalışmada kullanılan materyal ve yöntem bu bölümde detaylı olarak sunulacaktır.

Materyal: Bu çalışma Erzurum kenti, Yakutiye Belediyesi sınırları içerisinde bulunan Dağ mahallesi gerçekleştirilmiştir. Dağ mahallesi kentin kuzey girişi olan Artvin'e gidiş yolunun doğusunda ve ana sanayi bölgesinin bitişiğinde bulunan bir yerleşim bölgesidir (Şekil 1).

Erzurum'da özellikle kırsal kesimde halk geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlamaktadır. Bunun yanı sıra memur ve işçi istihdamı, üniversite öğrencileri ve askeri birliklerin bulunması ve kış turizmi ekonomiye önemli bir etki sağlamakla birlikte sosyo-kültürel yönden de olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Erzurum'da okuma-yazma oranı % 86,5 tir (Anonim, 2009; Özer ve Yıldız 2010). Kentin nüfusu son sayımlara göre 373.939 kişi çıkmıştır (Anonim, 2008). Erzurum kenti özellikle 1970-1980'li yıllar arasında yoğun bir göç ile karşı karşıya kalmıştır (Kocaman vd. 2008). Kent iki türlü göç ile karşı karşıyadır. Birincisi, ekonomik durumu iyi olup kentin soğuk ikliminden dolayı başka kentlere göç edenlerin oluşturduğu dış göç, ikincisi ise kente çevre illerden, ilçelerden ve köylerden göç edenlerin oluşturduğu iç göçtür. Kente göç edenlerin ekonomik durumları iyi olmadığı için daha çok gecekondü bölgelerini tercih etmektedirler.

Şekil 1. Araştırma alanı lokasyon haritası

Bu araştırmaya konu olan Dağ Mahallesi, kentte bulunan birçok gecekondu bölgesinden birini oluşturmaktadır. Erzurum Kentinde ilk gecekonduleşmanın 1951 yılında, Dağ Mahallesi'nde 350.000 m²'lik alanda olduğu tespit edilmiştir (Anonim, 2004) (Şekil 1).

Erzurum'a göçle gelen kişilerin yerleştikleri alanlardan biri olan Dağ Mahallesi yerleşim alanları arasında yeşil dokusu ile dikkat çekmektedir. Bu özelliği nedeniyle araştırma kapsamında örnek alan olarak seçilmiştir.

Çalışmanın materyalini Dağ Mahallesi ve bu mahallede bulunan ve özel mülkiyete ait, 49 müstakil konut bahçesi oluşturmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Dağ Mahallesi'nin genel görüntüsü (fotoğraflar: Demircan, 2010).

Metot: Çalışma; literatür taraması, veri toplama, anket sorularının hazırlanması, hedef kitleye ulaştırılması, verilerin analiz edilmesi süreçlerinden oluşmaktadır.

Erzurum kent ölçeğinde daha önce mahalle bazında yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanılmadığından; konu ile ilgili kaynak sıkıntısı çekilmiştir. Ancak, bu nedenle çalışma özgün bir değer taşımaktadır. Araştırmada kapsamında veri toplama sürecinde, Erzurum kenti Dağ Mahallesi'nde yaşayan müstakil konut sahipleri ve mahalle muhtarı ile görüşülmüştür. Bu mahallede gecekonducularında bahçesi bulunan, konutun sahibi ve dolayısıyla bahçede kullanılan bitkileri temin ve tercih eden ve görüşmeyi kabul eden konut sahiplerine anket uygulanmıştır. Müstakil konut bahçelerinde yetiştirilmesi tercih edilen bitkileri ve bu bitkilerin tercih edilme sebepleri ile temin edilme yollarının tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışmanın ana kitlesi, Dağ Mahallesi'nde bulunan müstakil konutlarda yaşayan konut sahipleridir. Dağ Mahallesi'nde toplam 1010 hane mevcuttur. Çalışmada, anakitlenin en iyi düzeyde temsil edilecek örnek hacminin belirlenmesinde, tesadüfi örnekleme yöntemlerinden olan oransal örnek hacmi hesaplama yaklaşımdan yararlanılmıştır (Miran, 2003).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_{px}^2 + p(1-p)}$$

n: Örnek hacmi N: Hane sayısı

σ_{px}^2 : Varyans p: Bahçesi olanların oranı

Yukarıdaki formüle göre, % 90 güven aralığı ve %10 hata payı ile hesaplanan örnek hacmi 49 olarak belirlenmiştir. Anketler gönüllülük esasına göre uygulanmıştır. Görüşme aşamasında, uzun yıllar bu mahallede oturan kişiler ve mahalle muhtarının verdiği bilgiler doğrultusunda, mahalle sakinlerinin çoğunlukla ilin kuzeyindeki Olur, Oltu, Tortum, Pazaryolu, Narman ve Şenkaya ilçeleri ile Artvin'in Yusufeli ilçelerinden geldikleri tespit edilmiştir. Saha çalışması 2012 yılı Haziran-Temmuz aylarında gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca görüşmelere ek olarak görüşmecilere ait konut bahçelerinde kullanılan ağaç, ağaççık, çalı ve yer örtücü bitkiler incelenmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Erzurum kenti Dağ Mahallesi örneğinde gerçekleştirilen bu araştırma kapsamında görüşülen 49 konut sahibi ve ailelerinden 46'sının Erzurum'un merkez köyleri ve ilçelerinden, diğer 3 ailenin ise diğer çevre illerinden göç ettikleri tespit edilmiştir. Görüşmecilerin göç ettikleri yöreler ve bu yörelerin özellikleri incelendiğinde;

- Kuzey bölgelerden göç eden 12 görüşmecinin dağılımı: Tortum (6), Narman (2), Olur (1), Şenkaya (1), Artvin(2) Güney bölgeler; Çat (4), Hınıs (3), Tekman (3), Karayazı (2)
- Güneyinde bölgelerinden göç eden 12 görüşmecinin dağılımı: Çat (4), Hınıs (3), Tekman (3), Karayazı (2)
- Doğu ve Batısı bölgelerden göç eden 25 görüşmecinin dağılımı: Hasankale (7), Horasan (6), Ilıca (2), Soğucak (2), Merkez (1), Merkez-Sığırlı (1) , Aşkale (1), Kars (1), İğdasağ(1), Çayırtepe (1), Tufanç (1), ve Gamber (1) şeklinde sıralanmaktadır.

Bölge bazlı yapılan değerlendirme İl geneli itibariyle, güney bölgelerin, ağaç ve çalı varlığı yönünden fakir olduğu, kuzey bölgeler ise oldukça iyi durumda olduğu, doğu ve batı bölgelerinde ise daha az bir yoğunluk olduğu görülmektedir

Yılmaz ve Irmak (2004)'de yaptıkları çalışmada; Erzurum kent merkezinde kenti açık-yeşil alanlarında kullanılan;

Ağaç ve ağaççıkları: *Acer negundo L.*, *Acer platanoides L.*, *Aesculus hippocastanatum L.*, *Acer pseudoplatanus L.*, *Amygdalus communis L.*, *Betula verrucosa Ehrh.*, *Catalpa bignonioides Walt.*, *Crataegus monogyna Jacq.*, *Cydonia vulgaris Pers.*, *Eleagnus angustifolia L.*, *Fraxinus americana L.*, *Fraxinus exelsior L.*, *Junglas regia L.*, *Laburnum anagyroides Med.*, *Malus hybrida L.*, *Malus communis L.*, *Malus x purpurea 'Eleyi'*, *Morus alba L.*, *Picea abies L.*, *Picea pungens 'Glauca'*, *Pinus slyvestris L.*, *Populus alba L.*, *Populus balsamifera L.*, *Populus canadensis Moen*, *Populus nigra 'Italica'*, *Prunus avium L.*, *Prunus cerasus L.*, *Prunus ceracifera 'Atropurpurea'*, *Prunus domestica L.*, *Prunus mahalep L.*, *Robinia pseudoacacia L.*, *Robinia pseudoacacia 'Umbraculifera'*, *Quercus robur L.*, *Salix alba L.*, *Salix babylonica L.*, *Ulmus glabra 'Huds'*.

Çalıları ise: *Berberis x thunbergia 'Atropurpurea'*, *Cornus alba 'Sibirica'*, *Forsythia x intermedia 'Lynwood'*, *Hippophae rhamnoides L.*, *Juniperus sabina L.*, *Juniperus virginiana 'Pfitzeriana Aurea'*, *Lonicera tatarica L.*, *Parthenocissus quinquifolia L.*, *Philadelphus coronarius L.*, *Ribes aureum 'Prush'*, *Ribes nigrum L.*, *Ribes petreum L.*, *Rosa canina L.* *Rosa foetida 'Bicolor'*, *Rosa hybrida L.*, *Sambucus nigra L.*, *Spiraea x vanhouttei Briot*, *Spiraea japonica 'Mertyann'*, *Symphoricarpos albus L.*, *Syringa vulgaris L.*, *Tamarix tetrandra Pall.*, *Thuja orientalis L.*, *Thuja orientalis 'Aurea Nana'*, *Viburnum opulus L.*, olarak tespit etmişlerdir.

Tablo 1. Araştırma alanında konut bahçelerinde tespit edilen bitki türleri ve örnek alanda rastlanma sıklıkları.

Meyve veren bitkiler			Süs bitkileri		
	Meyve ağaçları		Herdem Yeşil Ağaçlar	Yaprak Döken Ağaçlar	Diğer Çalılar
	1	2	3	4	5
A	Elma (28)	*Frenk Üzümü (16)	*Sarı Çam (23)	*Kavak (38)	*Leylak (1)
B	Vişne (22)	*Kuşburnu (7)		*Huş (13)	
C	Armut (18)			*Söğüt (11)	
D	Dut (11)			*Akasya (4)	
E	Ceviz (8)			*Karaağaç (2)	
F	Erik (8)			*Akçaağaç (2)	
G	Kayısı (6)				
H	Şeftali (1)				
Ara Toplam	102	23	23	70	1
Genel Toplam: 219 Adet					
%	47	10	10	32	1
	57		43		

*Kentte yaygın olarak bulunan bitki türleri

Erzurum kenti Dağ Mahallesi'nde yukarıda sınıflandırılan yörelerden göç eden müstakil konut sahiplerinin bahçelerinde tespit edilen mevcut bitki türleri ise Tablo 1'de gösterilmiştir.

Çalışma kapsamında alanda yetiştirilmiş bitkiler meyve veren bitkiler ve süs bitkileri olarak iki gruba ayrılmıştır. Meyve veren bitkiler meyve ağaçları ve meyve veren çalılar alt gruplarını içerirken, süs bitkileri; herdemyeşil ağaçlar, yaprak döken ağaçlar ve çalılar olmak üzere üç grupta toplanmıştır. Çalışma kapsamında incelenen örnek alanda 49 konut bahçesinde toplamda 219 bitkinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu sayı, büyüklüğü değişmekle birlikte ortalama olarak 30-40 m² büyüklüğünde olan her bir konut bahçesinde yaklaşık olarak 4.5 bitkinin varlığını göstermektedir.

Alan çalışması sürecinde Dağ mahallesi'nde müstakil konut bahçeleri sahipleri tarafından beyan edilen ve gözlemlerle varlığı doğrulanan bitki türleri ve rastlanma sıklıkları (Tablo 1) şöyledir: meyve ağaçları; elma (*Malus domestica* L. 28), vişne (*Prunus cerasus* L. 22), kiraz (*Prunus avium* L. 22), armut (*Pyrus comminus* L. 18), dut (*Morus alba* L. 11), ceviz (*Juglas regia* L. 8), erik (*Prunus domestica* L. 8), kayısı (*Prunus armeniaca* L. 6) ve şeftali (*Prunus persica* L. 1) meyve veren çalılar; frenk üzümü (*Ribes aureum* L. 16), kuşburnu (*Rosa canina* L. 7) ve herdemyeşil süs bitkileri; çam (*Pinus sylvestris* L. 23), yaprak döken süs bitkileri; kavak (*Populus nigra* L. 38), huş (*Betula verrucosa* L. 13), söğüt (*Salix nigra* L. 11), akasya (*Robinia pseudacacia* L. 4), karaağaç (*Ulmus galbra* L. 2) ve akçaağaç (*Acer negundo* L. 2), çalılar ve diğer süs bitkileri; adi leylak (*Syringa vulgaris* L. 1).

Toplamda 219 bitkinin 125'ini (% 57) meyve veren bitkiler, 94'ünü (% 43) ise süs bitkileri oluşturmaktadır. 125 meyve veren bitkinin 102'si (% 82) meyve ağaçları iken, geriye kalan 23'ü (% 18) meyve veren çalılardır. Toplam bitki dokusunun yaklaşık % 39'unu oluşturan 94 adet süs bitkisinin ise 70'ini (% 74) yaprak döken ağaçlar, 23'ünü (% 25) herdemyeşil ağaçlar ve 1'ini (% 1) ise çalılar oluşturmaktadır.

Elde edilen bulgular Dağ Mahallesi'nde araştırma kapsamında incelenen konut bahçelerindeki bitki dokusunun büyük bölümünün (beşte üçünün) meyve veren bitkilerden oluştuğunu, bunun da çok büyük bir kısmının meyve ağaçlarından (altıda beşinin) oluştuğunu göstermektedir. Toplamda 219 bitkinin örnek alanda rastlanma sıklıkları değerlendirildiğinde ise yarısının meyve ağaçlarından oluştuğu, yaklaşık üçte birinin yaprak döken ağaçlardan, yaklaşık onda birinin ise meyve veren çalılardan ve aynı oranda herdemyeşil süs bitkilerinden oluştuğu görülmektedir.

Süs çalırlarının ise toplam bahçe bitkilerinin yalnızca yüzde 1'i oranında var olduğu görülmüştür. 49 konut bahçesinde tespit edilen 219 bitki içinde en sık rastlanan bitki türü kavak ağacı (38 adet) olduğu ve toplam bitki sayısının %17'sini; ikinci en çok rastlanan bitki türü olan elmanın (28 adet) toplam bitki sayısının %13'ünü, üçüncü en çok rastlanan edilen bitki türü olan çamın (23 adet) ise toplam bitki sayısının %11'ini oluşturduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular konut sahiplerinin bahçelerindeki bitkileri nereden temin ettiklerini de göstermiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Konut sahiplerinin yetiştirdikleri bitkileri temin etme yolları.

Bitkilerin temin edilme yolları	N (frekans)	Yüzde (%)
Geldiğim yöredeki bitkileri getirdim	21	34
Komşularımdan aldım	17	28
Belediye veya orman teşkilatının faydalandım	14	23
Özel fidanlıklardan aldım	9	15
Toplam	100	100

Buna göre, bahçelerde tespit edilen bitkilerin üçte birinin (% 34) konut sahiplerinin geldikleri yörelerden getirdiği bitkilerden oluştuğu, yaklaşık dörtte birinin (% 28) komşulardan alındığını, yine yaklaşık dörtte birinin (%23) konut sahiplerinin belediye veya orman teşkilatından aldıkları bitkiler olduğu ve yaklaşık %15'inin özel fidanlıklardan alınarak yetiştirildiği tespit edilmiştir. Son olarak araştırma kapsamında konut sahiplerinin bahçelerinde yetiştirmeyi tercih ettikleri bitkileri seçimlerini etkileyen faktörler tespit edilmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Konut sahiplerinin yetiştirdikleri bitkileri tercihlerini etkileyen faktörler

Bitki tercihlerini etkileyen faktörler	N (frekans)	Yüzde (%)
Komşumun bahçesinden etkilendim	26	43,3
Erzurum merkezde bulunan park, bahçe ve bitkisi bulunan evlerden etkilendim	12	20
Erzurum'a gelmeden önce yaşadığım yerdeki bahçelerden etkilendim	11	18,3
Başka illerdeki bahçe ve bitkilerden etkilendim	10	16,7
Basın yayın organlarındaki fotoğ. Etkilendim	1	1,7
Toplam	60	100

Elde edilen bulgular konut sahiplerinin bitki tercihlerini etkileyen faktörlerden en etkin olanının (% 43,3) komşusunun bahçesinden etkilenmek olduğunu göstermektedir. Bitki tercihlerini etkileyen faktörler arasında ikinci sırada Erzurum'da bulunan park, bahçe ve evlerden etkilenme beşte bir oranında (% 20) yer almaktadır. Bunu takip eden faktör konut sahiplerinin örnek alana taşınmadan önce yaşadığı bölgedeki bitki dokusundan etkilenmesi yaklaşık beşte bir oranında (% 18,3), ve görüşmecinin başka illerdeki bahçe ve bitkilerden etkilenme oranı yaklaşık altıda bir (% 16,7) oranında gerçekleşmiştir. Bitki tercihi en az etkileyen faktörün ise yaklaşık yüzde iki oranında (% 1,7) basın yayın organlarındaki görüntülerden etkilenme olduğu görülmüştür.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Türkiye'de kentler 1920'li yıllarda hızlı bir değişim sürecine girmiş, ancak Türk kentleri için planlı dönemin başladığı bu yıllarında ardından planlamanın hızı kentleşme hızının gerisinde kalmıştır. Bunun sonuçlarından birisi olarak gecekondular pek çok Türk kentinde karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma ile Erzurum kentinin gecekondular bölgelerinden biri olan Dağ Mahallesi'ndeki gecekonduların bahçelerinde kullanılan bitki türleri, bitkileri temin etme yolları ve bitki tercihlerini etkileyen faktörler tespit edilmiştir. Bu yolla bahçelerini profesyonel yardım almadan biçimlendiren kentli bireylerin bitki tercihleri, bitkileri temin yolları ve tercih sebeplerinin ortaya koyulmasıyla birlikte çoğu zaman kentlerin sağ-

lıksız bölgeleri olarak görülen gecekondu bölgelerinin bu bölgelerde yer alan konut bahçelerindeki yeşil doku ile kentsel yeşil sisteme katkısı da ortaya koyulmuştur.

Genel olarak araştırma alanı kent geneline göre meyve ağaçlarının çeşitliliği ve fazlalığı ile dikkatleri çekmektedir. Dağ mahallesindeki bu gecekondu bahçelerinde başta elma, vişne ve kiraz gibi meyve ağaçları, herdemyeşil ağaçlardan sarıçam ve yaprak döken ağaçlar olarak da kavak, huş ve söğüt gibi çeşitleri tercih ettikleri belirlenmiştir. Bu sonuç bahçe düzenlemesine ek, özellikle ekonomik faydalanma düşüncesinin ön plana çıktığını ve bunun bir ‘yeşil kültür’ haline geldiğini göstermektedir.

Görüşülen müstakil konut sahiplerinin bahçelerini, daha çok faydalanmak amacıyla kullandığı ve buralarda genellikle meyvesinden yararlanan ağaçların dikildiği belirlenmiştir. Nitekim, Öztan (2004) çalışmasında Türk bahçelerinde bitki kullanımının günlük yaşantının gereksinimlerini karşılayacak şekilde olduğunu, meyve, sebze ve süs bitkilerinin bahçenin yeşil dokusunda bir araya getirildiğini vurgulamıştır. Ancak Erzurum kenti dağ mahallesi örneğinde günlük gereksinimleri karşılayacak bitkilerle birlikte daha düşük oranda da olsa süs bitkilerinin varlığı tespit edilmiştir.

Erzurum ili Dağ Mahallesi örneğinde müstakil konut sahiplerinin bahçelerindeki bitkileri sırasıyla daha çok geldikleri yöreden getirdiklerini ve komşularından aldıklarını ortaya koyulmuştur. Bu sonuç insanların bir şekilde yaşamlarının bir zamanındaki bitkiler ile temaslarının ve kolay bulabilmelerinin tercihlerde en önemli etken olduğunu göstermektedir. Ayrıca görüşmecilerin bitki tercihlerini etkileyen faktörlerden en etkililerinin sırasıyla komşudan etkilenme ve Erzurum kent merkezindeki park, bahçe ve evlerden etkilenme olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar özellikle gecekondu bölgelerinde insanların kolay ulaşabildikleri ve yakın çevresinde bulup gördüğü bitkileri tercih ettiklerini ortaya koymaktadır.

Yapılan gözlemler, bu alanda şehrin diğer gecekondu bölgesinden, bitkisel çeşitlilik bakımından birçok yönden farklı olduğunu göstermektedir. Uzun yıllar bu bölgede oturan gerek mahalle muhtarı gerekse de bölge sakinlerinin ifadesi sonucunda bu bölgeye ilk gelenlerin ağırlıklı olarak meyve ağacı ve ormanlık alanların yoğun olduğu Erzurum’un kuzey bölgelerinden geldiğini belirtmeleri bu durumun sebeplerinden biri olarak düşünülebilir.

Yapılan çalışma sonucunda Dağ Mahallesi gecekondu bölgesi ile ilgili olarak ulaşılan sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Bu gecekondu alanının mevcut durumu ile Erzurum kentindeki yeşil alan miktarına katkı yaptığı,
- Erzurum’un florasında yer almayan ve Erzurum’da yetişmeyeceği sanılarak dikilmeyen meyve ağaç türlerinin kentte denemesinin sağlanarak tür çeşitliliğinin artmasına katkı sağladığı, Dağ mahallesinde yaşayan konut sahiplerinin günlük ihtiyaçlarını karşılayacakları meyve ağaçlarını süs bitkilerine göre daha çok tercih ettiğini,
- Süs bitkilerinden ise ucuz ve üretimi kolay olan Kavak, Söğüt ve Frenk üzümü gibi bitürleri tercih ettikleri,
- Yine bu alanda yaşayan insanların bahçeleri için ihtiyaç duydukları bitkileri ekonomik olarak en az maliyet ile karşılayabilecekleri komşuları, memleketleri veya Orman İl Müdürlüğü fidanlıklarından karşıladıkları,
- Bu bölgedeki kişilerin özellikle yakınlarında bulunan komşularıyla bitki tercihi ve temini konusunda çok fazla etkileşime girdikleri,
- Ekonomik durumları ne olursa olsun insanların bahçe, bitki ve yeşile olan sevgisi ve özleminin olduğu,
- Kendi memleketlerinden kendilerine ait bahçe kültürünü ve deneyimlerini taşıdığı,
- Gecekondu gibi sağlıksız yaşam çevreleri olarak algılanan yerleşim alanlarının dahi farklı bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde birçok olumlu ve farklı yönünün görülebileceği ortaya koyulmuştur.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ampirik verisinin toplanması sürecinde görüşmeler için sabırla vakit ayıran ve bahçelerinde gözlem yapmamıza izin veren tüm görüşmecilere ve Dağ (Gaziler) Mahallesi muhtarı Abdurrahman Yılmaz'a teşekkürü borç biliriz.

KAYNAKLAR

- Anonim, 2004. İmar İşleri Daire Başkanlığı, Toplu Konut ve Gecekondu Hizmetleri Müdürlüğü Arşivi, Gecekondu Verileri.
- Anonim, 2008. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi. (ADNKS) Veri Tabanı.
- Anonim, 2009. Erzurum Valiliği, [http:// www.erkurum.gov.tr](http://www.erkurum.gov.tr). 30.12.2009.
- Anonim, 2009. Orman Bölge Müdürlüğü Amenajman Planları.
- Atik A., Yılmaz B., Kaya L.G., Aslan F. 2012. Bazı Demografik Faktörlerin Kent İnsanınin Bitki Tercihleri Üzerinde Etkileri: Malatya Kenti Örneği, İnönü Üniversitesi Sanat Ve Tasarım Dergisi Cilt/Vol. 2 Sayı/No.5 (2012): 165-176.
- Avcı, Ü. 2005. Antalya Kenti Geleneksel Türk Konutlarında Bahçe Mekânının Analizi. Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya.
- Demircan N. 2010. Mevcut Ve Öneri Kentsel Dönüşüm Projelerinin Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi, Erzurum Örneği. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- Demircioğlu Yıldız N., Demir M., Yılmaz S. 2011. Determination of the efficiency of green areas in Erzurum City, Scientific Research and Essays Vol. 6(2), s.293-304
- Eymirli S. 1994. Erzurum Kenti Açık Ve Yeşil Alanlarının Saptanması Ve Kentiçi Açık-Yeşil Alan İlkeleri Yönünden Araştırılması. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana.
- Güçlü K. 1988. Erzurum Kentinin Yeşil Alanlarında Planlama Ve Uygulama Sorunları. Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi 16 (1-4), s. 51-63.
- Keleş, R. 2013. Kentleşme Politikası (güncellenmiş 13. baskı). İmge Kitabevi: Ankara.
- Kocaman S., Zaman S., Kara F. ve Keçeli A. 2008. Erzurum Kentinde Gecekondu Önleme ve Kentsel Dönüşüm Çalışmaları. Marmara Coğrafya Dergisi 18, s.179 – 210.
- Miran, B. 2003. Basic statistics. Ege University, ISBN 975-9308800, Bornova, İzmir
- Özer S., Yıldız N. 2010. Erzurum Kenti Örneğinin, Kent Ormanı Niteliği Taşıyan Alanların Rekreatif Kullanım Olanaklarının Belirlenmesi. III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, 20-22 Mayıs Artvin, Cilt IV, 1548-1557.
- Özcan, Y. 2004. Yaşadığımız Çevre ve Peyzaj Mimarlığı, Tisamat Basım Sanayi, s.304, Ankara.
- Öztürk, I. 2005. Ekolojik Faktörlerden İklimin Geleneksel Konutlar ve Çevrelerinde İrdelenmesi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon.
- Şahin, A. 2000. Konut Dış Mekânları ve Bu Mekanların Peyzaj Tasarımı Yönünden Değerlendirilmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Var M. ve Acar, C. 1995. Doğu Karadeniz Bölgesinde Toplumun Fidan Talebi ve Mevcut Fidanlıkların Üretim Programlarının Karşılaştırılması. KTÜ I. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi /Bildiri I. Cilt, 23-25 Ekim, Trabzon.
- Yılmaz H. ve İrmak M A. 2004. Erzurum Kenti Açık-Yeşil Alanlarında Kullanılan Bitki Materyalinin Değerlendirilmesi. Ekoloji, 13 (52), 9-16.